

By-Ordning från 1741.

På thet så mycket bättre ordning må uti Byelag kunna hållas, så skal i hwar By en Alderman tillsättas, på et eller flere År, alt som Byemännen sig derom förena, och bör then, som the fläste rösterne fallit på, sig therifrån icke undandraga. Aldermannen äger makt, när han antingen sjelf, pröfwar nödigt, eller warder af någon annan tillsagd och påmint, at sammankalla grannarna och Byemännen, til at gemensamt med hwarandra öfwerlägga om thet arbete the tå wilja företaga, eller hwad hälst thet wara må, som til hemmanens bättre bruk, häfdande och förmon lända kan. Thetta sammankallande sker genom en Budkafle, hwilken hos Aldermannen förwares, men när Byemännen skola komma tilsammans bör then af Aldermannen skickas omkring Byelaget. Tå then, som en sådan Budkafle, efter ordningen, emottaga bör, är förpliktad then samma straxt och utan ringaste uppehåld til sin Granne fortskaffa, försummar någon thetta, eller wisar härwid någon motwilja, plikte första gången x öre Silfwermynt, och andra gången dubbelt. Byemännens sammankallande kan ock ske genom blåsing utur en Lur eller Horn, eller ock med Trumslag af en Pinna, alt som the sjelfwa beqwämligast finna, och sig förena kunna. När Budkaflen således omlupit, eller tekn på förenämde fått, til grannarnes sammankomst, är gifwit, bör åboen sjelf ifrån hwarje hushåld, på then thertil utsatte sammelplatsen sig straxt inställa och afhöra hwad som af Aldermannen kan blifwa förestält. Blifwer någon utan laga förfall borta, och sig tå icke infinner, böte then thet gör x öre Silfwermynt: Sker thet oftare, af tresko eller wårdslöshet, böte hwarje gång dubbelt. Är Byelaget stort, böra twänne Bisittare af Aldermannen tillsättas, hwilka äga at afgiöra the förefallande Disputer samt utexequera böterne, hwartil the tröge och motwillige, efter thenne By-Ordning gjort sig förfalne. Skulle någon af Byemännen, wara så obetänkt, at wid sammankomsten med oanständiga ord öfwerfalla Aldermannen, eller någon annan af grannarne, eller ock utbrista i Eder och Swordom, böte x Daler Silfwermynt eller mera efter omständigheterna, som brottet är til.

2.

På thet hwar och en må niuta fred och hägn, böra alla Gärdes gårdar, the ware sig af Sten eller Gärdsle, så wäl som jordwallar, omkring gården, ängar och hagar hållas i fullkommeligt godt stånd; til hwilken ända nödigt är, thet Gärdegårds Syn warder höst och wår, eller ock flere gånger om Året, ther så nödigt pröfwes, af samtelige Grannarne förrättad, hwarwid noga bör efterses alla felaktigheter, och thet som tå finnes ogilt, skal sedan sättas i fullkomligt stånd inom en wiss förelagd tid, eller plikte then sådant försummar x öre Silfwermynt för hwar famn och gälde thes utan skadan dubbelt åter som theraf timat. Aldermannen bör ock noga tilse, thet ingen sker förnär, utan at hwar håller Gärdesgård efter Hemmantal och Stångfall.

3.

Enär någon Gärdesgård omkring åker, äng, hagar eller betesmark blåser neder, eller eljest finnes odugelig, bör then straxt utan drögsmål förswarsgod uppsättias; försummar någon thet sedan han antingen sjelf fådt derom kunskap, eller blifwit af Aldermannen, eller ock någon annan af grannarne

härom tilsagd, böte x öre Silfwermynt för hwart Creatur som therigenom inkommer, och fülle therjemte skadan, efter byelagets bepröfwande.

4.

Likaledes böra alla grindar, hwarest the behöfwat, hållas i godt stånd, så at therigenom inga Creatur inkomma, warder thet försummat, plikte x öre Silfwermynt och ersättie skadan. Wid samma plikt böra äfwen alla led och öppningar på wintervägar, straxt om våren upfredas: Och på thet Byemännen måge så mycket bättre härwid kunna taga thetas skyldighet i akt; ty komma hädanefter alla Grindar them emellan så at fördelas, som thet för hwar och en kan falla beqwämligast.

5.

På thet Diken, ther ortens belägenhet sådant fordrar, må med thesto större nytta anläggas och wid wakt hållas, är nödigt thet Dikes Syn hålles åtminstone twänne gånger om året; then första om wårtiden när Kälen går utur jorden, på thet man bäst och säkrast må se, hwarest watnet på Åkrarne stadnar, och hwarest thet beqwämligast låter sig afleda; och then andra om hösten, tå noga efterses bör, huru hwar och en, så til sin egen, som sine Grannars nytta och fördel, fullgjort thet honom ålegat.

6.

The Aflops- och Floddiken hwilka Dikes Synen finner nödige, böra ständigt hållas wid makt, på thet watnet må therutur få sit fria och obehindrade aflopp; men ther så hända skulle, at Någrannars ägor möta och dämna samma watn, äro the förpliktade at thet igenom sine ägor, utan drögsmål genomgräfwat och utsläppa; försummar eller eftersätter någon thet, sedan han derom blifwit tilsagd, plikte x öre Silfwermynt för hwarje famn och betale thess utan Dikare lön särskilt.

7.

På thet Åkerbruket må så mycket förr och säkrare komma uti fullkomligt godt stånd, är nödigt at en wiss tract af Åker årligen til om-ansning och dikning företages; hwarförutan Skårdiken som finnas nödige emellan Åkrarne, böra af Grannarne så goda och fullkommelige updikas, som nödwändigheten fordrar, samt diken på the ställen, som Dikes Synen förordnat, tilbörigen upresas och wid makt hållas, jemwäl ock alla höga dikes renar upgräfwat; Åliggandes Åldermannen at noga tilse thet torfwen af renarne, så wäl som dikes mullen blifwer på åkrarne utförd på the ställen, ther thet bäst behöfwes. Skulle någon härutinnan wisa tresko och motwilja, hafwe grannarne frihet at taga dikare, och sedan låta af then treska utmäta dikare lön, jemte x öre Silfwermynts böter för hwarje famn, the således för honom updika låtit.

8.

Til förekommande af then skada och olägenhet, som ofta theraf förorsakas, at then ena grannen uppå then andras sådde åkrar, förderfwar och nedtrampar hans säd, böra samtelige grannarne, efter giörligheten, göda sina åkrar på en tract och skifte, så at the ther kunna utså enahanda säd om höst och wår; Och emedan Råg-sädet bäst och säkrast utöder then skadelige Landt- eller

Flyg-hafran; ty är högst angeläget at thetta sädet måst idkas, på the orter ther then samma sig inrotat.

9.

Enär Byemännen således om våren kommit öfwerens, hwarest the wilja så sin wintersäd, böra alla gärdes gårdar i rättan tid upfredas, så at när Sädes tiden om hösten infaller och grannarne warda af Äldermannen therom tilsagde, bör sädes gärdet inom et dygn wid x daler Silfwermynts plikt wara upfreat. Skulle någon sedan sådt är, insläppa sine Kreatur, böte för hwartera, jemte skadans ersättiande, x öre Silfwermynt, och ware wid samma straff förbudit at uprifwa sin gärdes gård omkring trädes gården, så framt icke alla grannarne therom öfwerens kommit.

10.

Ej må någon om höst eller winter insläppa lösa Kreatur på rågen at beta innan Äldermannen sammankallat grannarne, och the tå pröfwa at thet utan skada ske må; gör thet någon sjelft, plikte hwarje gång x öre Silfwermynt för hwart Kreatur, han således insläpt.

11.

Såsom thet ej ringa skada förorsakar, at hästar och andra kreatur warda om våren, sedan kälen är utur jorden, insläpte uti ängarne til bete; Altså warder thet, utan högsta nöden och öwerenskommelse, aldeles förbudit: Bryter någon häremot, plikte för hwart kreatur x öre Silfwermynt.

12.

På thet Ängarne ej måge warda alt för mycket utgnagne och nedtrampade, hwaraf ganska stor skada, och afsaknad på nästa Års gröda förorsakas; Förthenskull är högstnödigt, at the om hösten, sedan the blifwit lagom betade, warda, på the orter, ther thet sig göra låter, strax upfreade. Gör någon häremot, sedan grannarne om ängarnes hägn sig förenat, plikte x ör Silfwermynt, och ware äntå förbunden kreaturen straxt uttaga.

13.

Enär Äldermannen antingen sjelf pröfwar nödigt, eller blifwer af någon annan påmint, at låta ifrån Åkrarne och i synnerhet Sädes gården utsläppa thet öfwerflödige watnet, bör en karl ifrån hwart matlag på föresattan stund och tid sig infinna, samma arbete at förrätta; försummar någon thet, eller går bort innan alt är fullgjort, böte x öre Silfwermynt, och betale thes utan, efter Byemännens bepröfwande, them som arbetet för honom förrättat.

14.

Wid then uti nästföregående §. utsatte plikt böra Byemännen om vår och höst, så snart tilsådt är, uppå Äldermannens kallelse sig inställa at emellan Åkrarne upköra och rätta fororne, samt flere watuforor anlägga, ther så nödigt pröfwas; wid hwilket tilfalle Äldermannen med samtelige grannarne hafwa noga at tilse, thet alla skiften blifwa rätt håldne efter Stångfall och upsatte Råmärken, hwilka nödwändigt böra wara af Sten, emedan pålar både rutna och kunna af wårdslöst folk snarare bortköras.

15.

Någre dagar innan Slåtter tiden om Sommaren infaller, skal Åldermannen kalla grannarne tilsammans, at med them öfwerlägga, när the wilja begynna at slå sine samfälte ängar, börandes nödwändigt skiften och tegarne, en eller flere dagar förut, utstakas och utwadas: Försummar någon thetta, plikte x Öre Silfwermynt första, och andra gången dubbelt. Och skal thet åligga Åldermannen med the öfrige Byemännen at noga tilse, thet ingen härwid sker förnär, utan at en riktig och rätt utwadning blifwer skiften emellan förrättad, och Sten i stället för Pålar til råmärken uti ängarne nedsatt; hwarefter alla böra på en gång begynna at slå, så at then ena icke trampar och nedkör then andras gräs; Slår någon, sedan sålunda skift är öfwer rätta Lineen, uppå sin grannes äng, betale höet eller gräset dubbelt tillbaka, och plikte thes utan x Daler Silfwermynt.

16.

Ingen må afslå sine Åker renar i Sädes gårdet innan samtelige grannarne sig therom förent och Bytes renarne först blifwit delte, wid x daler Silfwermynts böter, och gälde thes utan skadan för thet gräs han för sine grannar nedtrampat.

17.

Alla nödiga vägar inom ägorne samt til och ifrån By, böra grannarne emellan fördelas; sedan hälle hwar sit wäge stycke förswarligen wid makt; Försummar någor at bättra then bro eller wäge stycke, som honom tildelt är, sedan honom är witterligit, at then är ogild, eller han af Åldermannen therom tillsagd blifwer, böte x daler Silfwermynt; Skulle han äntå vidare tredskas, hafwe Åldermannen med Bisittarne makt at för lego låta laga thet som ogilt är, och sedan at then tredska, efter godt finnande, legan jemte böterne uttaga. Och på thet Byemännen måge så mycket beqwämligare kunna köra öfwer diken, hwarest the hälst åstunda, samt slippa att hålla renar och biwägar på åtskillige ställen; Altså skola, til dikens conservation, som the eljest nedköra och igentrampa, lösa Flyttie-Broar i hwarje By hållas; och kunna 2 eller flere Åboar sättia sig tilsammans, och sig om Broens byggande och wid makt hållande förena. Hwilken som en sådan Bro af wårdslöshet sönder körer eller eljest förderfwar, ware pliktig then samma straxt laga och i sit förra stånd sättia. Then som af samma Bro, sidst om Hösten, wid sädens inbergande sig betient, skal ock wara skyldig then at hemföra, och öfwer winteren i förwar hålla, hwilken som häremot bryter, plikte efter omständigheterna, som Byemännen skäligt pröfwa.

18.

Ingen ware efterlåtit, at, utom samtelige grannarnes öfwerenskommelse, beta eller tjudra sine Kreatur uti Äng eller Sädes-gärde, änskönt thet skedde på hans egna ägor; gör någon thet, plikte hwarje gång, för hwart Kreatur x öre Silfwermynt.

19.

Sedan ängarne äro afbergade böra om hösten inga kreatur theruti insläppas, innan Åldermannen sammankallat grannarne och the sig förent, så wäl om tiden när sådant ske må, som ock om antalet, och hwad slags kreatur the

wilja ther insläppa. Likaledes bör thet förhållas när sädes gårdet om hösten ledigt, och Säden inbergat. Hwar som häremot bryter, plikte x öre Silfwermynt.

20.

På thet Ängswallen ej må för mycket uptrampas och skadas, skal, uti the ängar, ther ej almän farwäg är, ingen wara tilåtit at köra wår eller höst när kälen är utur jorden; och så framt Gärdes gårdarne omkring sådane ängar, böra lagas eller omgärdas, bör gärdeslet thertil utköras medan kälen är i Jorden. Ej heller må någon uti the ängar, ther farwäg är, köra utom rätta wägen. Gör någon annorlunda, plikte hwarje gång x Dal. Silfwermynt.

21.

Uppå the orter, hwarest thet brukeligt är, at grannarne samfällt uppå en wiss tract eller intaga, så sine ärter eller rofwor, bör ingen tillåta sine barn eller andra gå at plocka ärter eller uptaga rofwor til kokning, utan om sådant må tillåtas, böra samtelige grannarne therom tillsägas, på thet ingen må therwid göra then andra förnär, eller sine grannars åkrar nedtrampa, eller böte hwarje gång x öre Silfwermynt.

22.

Skulle en eller flere af åboerne i Byen, hälst ther samfällt Skog är, wilja uppsättia Stengårdar eller Jordwallar, ther thet lägligit är, och Sten finnes at tilgå, böra the öfrige grannarne therifrån sig icke undandraga, utan ware the alla efter Hemmantal och Stångfall, pliktige, thet samma äfwen at efterkomma, och fullgöra: Giöra the thet ej, bör Byemarken straxt skiftas och delas, på thet then flitigas och witligas Skog, ej må igenom then trögas motwilja och lättia blifwa uthuggen och ruinerad.

23.

På the orter, ther wallgång hållas, böra samtelige Byemännen sig therom förena, som the för sig drägeligast och bäst finna; och bör ingen som hafwer kreatur på samma mark och bete, sig therifrån undandraga, wid then plikt som grannarne åsämjas.

24.

Til Skogens och Utmarkens thesto bättre skötsel och conservation, böra Grannarne och Byemännen, hälst på the orter, ther ej tilräckelig och öfwerflödig Skog är, hwart år komma öfwerens om theras hyggen, som ske på samfällt Byemark, såsom, på hwilken plats eller ställe sådant ske må, samt huru mycket hwar och en må tillåtas hugga. Är Skogen så tilräckelig at swedjande kan tålas, bör en wiss tract thertil, för hwar Åboe utmärkas, på thet then ena ej må then andra på något sätt förfördela. På thet ris och qwistar ej må kastas omkring i Skogen, betet til stort hinder och men, så böra, på the platser, ther timmer med, stör och gärdsel fälles alla toppar qwistas och riset til en, af Byemännen utsedd tienlig plats, sammanföras, til at ther til någon nytta förbrännas. För öfrigit måge Byemännen om Skogens rödning, skötsel samt conservation för framtiden, sjelfwa förordna som the, efter hwarje Orts beskaffenhet, finna bäst och tienligast wara.

25.

Om Fiske och Fiske watn, kunna Grannarne och Byemännen sig sjelfwa förena, alt som the efter omständigheterne i hwar By pröfwa bäst och nyttigast wara.

26.

Skulle någon af byemännen upfinna något, som ej allenast wore tjenligit, utan ock nödwändigt til byens och Hemmanens förbättring, bör Äldermannen sammankalla samtelige grannarne, och therom öfwerlägga: Men ther så hända skulle, at the andre tå stadnade i thet slut, at the icke wilja thenna förbättring sig åtaga, hwarigenom then rättsintes och wälmenandes goda upsåt blefwo hindrat, hafwe han frihet, at af Utbyamän och grannar, som äro förståndige och goda hushållare, jemte någon Lands betient, om så nödigt pröfwas, kalla Syn och Besiktning; Och therest tå befinnes, at grannare i Byen oskäligen satt sig emot thet, som wärkeligen varit til Byens nytta och förbättring, plikte tå hwartera som thet gjort x daler Silfwermynt och ware thesutan skyldige at betala them, som Synen och besiktningen förättat, samt fortsättie äntå straxt och så snart giörligit är, thet arbete som then wälmenande föreslagit.

27.

Skulle sedan Äldermannen sammankallat grannarne, och the sig förent om thet arbete the tå wilja begynna, thet ware sig antingen Slåtter, Sädes bergning, eller hwad hälst thet wara må, någon i Byelaget theruti finnas efterlåten, tredsk och försummelig, hwarigenom the öfrige uti sit giöremål blefwo hindrade, waren the tå icke skyldige at wänta på then tröge, utan hafwe frihet sit arbete fullända, och han skylle sig sjelf för den skada han therigenom lider. Men ther någon för åkommen nöd och fattigdom, eller annan oförmögenhet, ej hunne med at fullborda sit arbete, såsom Byens nytta och angelägenhet fordrar, njute han tå i Sädes och bergnings tiden, med mera, hjelp af grannarne; hwaremot han antingen med annat arbete, eller skälig betalning efter Äldermannens och Bisittarnes bepröfwande, bör them thetas beswär ersättia, wägrar han thet, böte tå efter Byelagets godtfinnande.

28.

Uti the Byar, the Boställen belägne äro, ska Innehafwaren eller Åboen theruppå wara förpliktad, at giöra alt samfält arbete med sine grannar, uti alt thet, som kan lända Byen och Hemmanen til fördel och nytta, och må han på intet sätt sig therifrån undandraga. Sätter han sig theremot, äge Äldermannen och grannarne makt at leja för hans arbete, och sedan af honom uttaga legan för arbetet, jemte böterna, efter omständigheterne, och Byemännens bepröfwande.

29.

Skulle någon af Byemännen wara borto, när the af Äldermannen warda sammankallade, bör then samma wid sin hemkomst, hos Äldermannen sig underrätta, om hwad tå beslutit blifwit, eller eljest kan wara befalt, och ware han sedan skyldig thet samma i alla delar at efterlefwa, lika som han sjelf varit wid sammankomsten närwarande.

30.

Ingen må Inhyses hjon, eller annat folk af mindre frägd, på sine ägor intaga; innan grannarne gifwit thertil sit bifall; gör thet någon, plikte x daler Silfwermynt och ware äntå förbunden slike Personer starxt bortskaffa, ther Byemännen sådant begära och påstå.

31.

Alt ifrån kälen går utur Jorden, til thes hon åter kälad warder, böra Swinen wara ringade, och skola the äntå, när Säden inköres wara instängde eller utur vägen, hwar som häremot bryter, plikte för hwart Swin.

32.

Bar eld må ej bäras hemmanen emellan, ej eller i Stall, Fähus, lada eller annat uthus, och skal jemwäl i thesse rum alt Tobaks rökande wara förbudt: Ej må Eld lemnas osläkt eller owårdad i Kölna, Pörten, Badstuga eller Smedja, eller plikte then annorlunda härmed förfar x Silfwermynt. Äldermannen med Besittiarne böra twänne gånger om året nemligen höst och wår besiktiga alla Eldstäder i hela Byelaget, och the som tå finnas så bofällige, at eldswåda ther igenom tima kan, böra besiktnings männen låta nederslå, och ägaren böte.

33.

Alla Byar böra med watn wäl försedde wara, och skola til then ändan alla Brunnar, Källor eller andra samfälte watuställen för kreaturen, ständigt hållas wid makt, och när nödigt är, at the böra rensas eller upgrafwas, får ingen sig therifrån undandraga wid x daler Silfwermynts plikt, gör thet någon, hafwe Äldermannen och Byemännen makt, at låta för then motwillige leja arbetare, samt sedan Arbets lönen jemte böterne af honom uttaga.

34.

På thet thenna By-ordning som åtminstone en gång om Året för Samtelige grannarne bör upläsas, må til alla delar så mycket strängare blifwa efterlefwad, ty skal ingen til ursäkt tiena at hans barn, legofolk eller torpare, honom owetande, sig emot By-ordningen förgripit, utan ware han, som i gården husbonde är, pliktig at swara til alt thet, som hans husfolk häremot bryta; til följe hwaraf husbonden är förbunden, at, efter Äldermannens och Byemännens bepröfwande, böterne straxt utlägga, och må han therföre taga sin ersättning igen af tjenstehionets lön, och arbete eller penningar af sine husmän och Torpare.

35.

Ther flere byar gränsa tilsammans i Åker, äng och betesmark, antingen the mötas i öpet fält, eller hafwa Åker och tege skifte med hwarannan, eller ock äro med gärdes gård och stängsel skilde, böra the i alla delar wara förpliktade, at hålla then ordning och fred emot sina grannar som By-Ordningarne innehålla och stadga wid samma böter.

36.

Alla Böter, som efter thenne By-ordning blifwa utsatte, äga Bisittiarne, efter Äldermannens och Byemännens godtfinnande, af then brottslige at uttaga; Och ther then, som til böter förfallen är, skulle wägra at them straxt betala,

hafwen the tå makt at af then genstråfwige taga pant, och läggen honom sedan wiss tid före, inom hwilken han then inlösa må, försummar han thet, warder panten til then mästbjudande försåld, och öfwerskottet, sedan böterne guldne äro, honom återstald. Skulle någon wara så obetänkt, at under en sådan förrättning, med hugg och slag, eller oanständiga ord öfwerfalla them, som thenna utmätning förrätta, plikte tå han efter Aldermannens och Byemännens godtfinnande.

37.

Huru The uti By-Ordnigen utsatta böter måge fördelas, lemnas wäl til hwar och en Bys egit godtfinnande, dock på thet Aldermannen må kunna hålla så mycket bättre hand och upseende theröfwer at By-Ordnigen til alla delar noga efterlefwas, ty är billigt at han för sit omak och beswär niuter en del theraf, och at en del lemnas til Sokens fattige, eller ock användas til något nyttigt samfällt arbete för hela Byen: Men at använda them til Dricka och Brännewin, eller wid utsatte samqwäm them gemensamt förtära, ware aldeles förbudt. På hwad sätt these penningar må bäst och säkrast förwaras, samt huru för them redo och räkning giöras bör, måge Byemännen sig sjelfwe förena.

För öfrigit och som thet icke är giörligit, at projectera alt thet, som til hwarje ort lämpeligen är; så förmodas at Byemännen uti hwar och en By lära sjelfwa efter hwarje orts särskilte beskaffenhet, så inrätta sin By-Ordnig, som the til Byens och Hemmanens nytta och förmon, finna bäst och lämpeligast wara; Dock så at thet, som uti thenna By-ordning stadgas, och til samma ort lämpeligit är, icke må theruti utslutas, utan fast häldre tilläggas thet, som theruti icke är omrört, och likwäl then Byens förmon tienar. Och på thet samma By-ordning må sedan komma til så mycken bättre och kraftigare efterlefnad, ty skal hwar By, om så åstundas, äga frihet at låta sin By-Ordnig wid Härads Tinget upläsas och stadfästas.

***